

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Staten som trädgårdsmästare

Järnvägens planteringar från naturförsköningskonst
till testamente

Anna Lindgren

Institutionen för kulturvård
Naturvetenskapliga fakulteten

Akademisk avhandling för filosofie doktorexamen i Kulturvård, som med tillstånd från Naturvetenskapliga fakulteten kommer att offentligt försvaras fredagen den 20 januari 2023 kl. 13.00 på Institutionen för kulturvård, Aulan, Trädgårdens skola, Magasinsgatan 4 i Mariestad.

ISBN: 978-91-7963-113-0

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Järnvägen är en av de innovationer som påverkat modern samhällsutveckling allra mest. När de första stambanorna började att byggas i mitten av 1800-talet anlades planteringar som en integrerad komponent i järnvägs-systemet. De utgjordes av prydnadsplanteringar, skyddsplanteringar och planteringar för husbehov. Trots att dessa planteringar tog stora ytor och resurser i anspråk långt fram i tiden, har vi idag inte mycket kunskap om hur det kommer sig att de anlades och när synen på dem började att förändras.

Syftet med avhandlingen är att analysera och diskutera vilka händelser och ideal som präglade uppbyggnaden och nedskärningen av den statliga järnvägens planteringsverksamhet i Sverige. Tidsmässigt omfattar studien två nedslag: uppbyggnadsfasen åren 1855–1875 och nedskärningsfasen åren 1955–1975. Arkivmaterial har lokaliserats genom att utgå från järnvägens organisation. Textanalys av arkivmaterial och litteratur, med inspiration från diskursanalys och teorin om spårbundenhet, har använts som metod. Med utgångspunkt från begreppen modernitet och plats diskuteras avhandlingen hur förändringen, från att planteringar var fundamentala inom järnvägs-systemet till att de inte längre ingick i järnvägens anläggningar, kan förstås och förklaras.

Avhandlingen visar att planteringar inkluderades i vad som ansågs vara nyttan med järnvägen och utgjorde en central del i de nya platser som anlades längs spåren. Järnvägens planteringar

präglades under uppstartsfasen 1855–1875 av naturförsköningskonsten och nationsbygget som ideal. Organiseringen och samordningen av en planteringsverksamhet med trädskolor och trädgårdsmästare var grundläggande för verksamheten. Under nedskärningsfasen, 1955–1975, ledde den prestandainriktade vändningen till fokus på rationaliseringar och besparingar. Efterkrigstidens moderniseringsideal, en ny järnvägspolitik, bilen och skyndsamhetens ökade betydelse bidrog till att järnvägens roll minskade. Struktur, ordning, skönhet, framsteg och bildning uttrycktes inte längre på samma sätt med planteringar. Många platser övergick från att vara en arena att vistas i till en yta att passera.

Hur idealen påverkade de materiella uttrycken och vad som ansågs vara modernitetbefrämjande diskuteras i avhandlingen. Den industriella moderniteten under 1800-talet motiverade anläggandet av järnvägsplanteringar. Högmoderniteten under 1900-talets andra hälft motiverade till en början nedskärningar och slutligen, år 1973, avveckling av plantskoleverksamheten och ändrade arbetsuppgifter för trädgårdsmästarna. Inför förändringarna togs så kallade testamenten fram i form av utredningar av befintliga planteringar med avsikten att flytta ansvaret från en central nivå till lokal nivå. I avhandlingen berörs även frågan om förändringarna som en bidragande orsak till dagens brist på gestaltade gröna ytor i järnvägsmiljöer.

Keywords: *järnvägsplanteringar, naturförsköningskonst, efterkrigstidens moderniseringsideal, trädgårdsmästare, järnvägshistoria, modernitet, plats, spårbundenhet.*